

**МАТЕРИНСЬКЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ
ЯК ОСНОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
В ЖІНОЧИХ ГІМНАЗІЯХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ ПІВНІЧНО-СХІДНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ)**

Жіноча гімназійна освіта другої половини ХІХ століття є важливою складовою вітчизняної педагогічної спадщини. На думку ряду дослідників (Е. Дніпров, Р. Усачова, О. Хасбулатова та ін.) поява жіночих гімназій мала ключове значення для процесу становлення середнього ланки жіночої освіти в дореволюційній Російській імперії.

Стрімкий розвиток економіки, культури, громадських інститутів сприяли відкриттю жіночих навчальних закладів нового типу – гімназій, в яких, на відміну від інститутів шляхетних дівчат, нарівні з представницями привілейованих класів мали змогу отримувати освіту й дівчата з нижчих верств населення.

Тогочасна прогресивна частина громадськості (М. Пирогов, К. Ушинський, Ст. Белінський, С. Русова та ін.) виступала за значне розширення цілей і змісту жіночої освіти. Вони бачили жінку самодостатньою, яка спроможна отримувати не лише знання для ведення господарства та сімейного побуту, але й професійну освіту, отже, так само як і чоловік змогла б бути корисною і в суспільному житті країни.

Разом з тим, в суспільстві, де материнство вважалось головною соціокультурною цінністю, продовжували панувати традиційні стереотипні погляди на жінку, які суттєво гальмували розвиток жіночої освіти. Відповідно до такого погляду, жіноча освіта повинна була сприяти виконанню основних, з точки зору суспільства, функцій – дружини та матері.

Практика організації навчально-виховного процесу в жіночих гімназіях, на наш погляд, великою мірою відображає зіткнення цих двох точок зору.

Такі протилежні погляди на жіночу освіту знайшли своє відображення і в офіційних документах, що регулювали діяльність жіночих гімназій. Так, у проекті Положення про жіночих гімназіях (1865г.) метою жіночого гімназійної освіти було «сообщить учащимся в них то религиозно-нравственное и умственное образование, которое необходимо для каждой женщины и в особенности для будущей жены и матери семейства» [2, с. 689-690], а в прийнятому Положенні (1870р.) цей пункт був прибраний.

Ми погоджуємось з точкою зору Е. Дніпрова та Р. Усачової, які вбачають у цьому спробу авторів Положення відійти від вузького призначення жіночої освіти [1, с. 192]. Звертаємо увагу на те, що даний документ регулює і питання відкриття педагогічних класів у жіночих гімназіях, даючи дівчатам, таким чином, можливість реалізувати себе в педагогічній сфері.

У той же час члени Комісії, що розглядала Звіт МНО у зв'язку з прийняттям Положення 1870 р., вважали, що «правильное женское образование должно ограничиваться теми предметами, которые не отвлекают учениц от их главного предназначения»...предназначение женщины не для службы государственной или общественной, подобно мужчине, не для

ученого поприща, а для круга семейного, и само воспитание и образование девицы должно быть направлено к иной цели, чем воспитание юношей» [3, с. 570, 573].

Середина 80-х роках XIX століття ознаменувалася реакційним впливом і поступовим згоранням реформ. Незважаючи на це, аж до революційних подій 1917 року жіночі гімназії продовжують своє існування, багато в чому завдяки місцевим громадам, причому зберігається тенденція до постійного збільшення їх кількості за рахунок відкриття приватних закладів, які прирівнювалися до державних, поліпшувалася їх матеріальний стан.

Отже, розглянемо це питання детальніше, на прикладі діяльності жіночих гімназій другої половини XIX століття на Північному Сході України (Харківська та Чернігівська губернії).

Вивчення проблеми показує, що основою навчально-виховного процесу в жіночих гімназіях була *естетична спрямованість*, розуміння того, що жінка – це супутниця чоловіка, і її призначення – скрасити його життя.

Навчально-виховний процес у жіночих гімназіях був пов'язаний з формуванням певних правил і форм поведінки, які повинні бути притаманними саме дівчатам. Так, бажаним для жінки вважалось вивчення іноземних мов (французької та німецької), заняття музикою, співом, танцями, а навчальний предмет рукоділля було обов'язковим.

Особлива увага приділялася релігійному вихованню гімназисток, яких виховували в душі смирення і покірності. Наприклад, в проекті правил для учениць Ніжинської жіночої гімназії А. Крестинської першим пунктом стоять саме *Релігійні обов'язки* учениць і тільки слідом за ними обов'язки щодо навчання, відносин з керівництвом закладу, правила домашнього побуту тощо [6, арк. 2,5].

Важливим в естетичному вихованні була також організація і проведення літературно-музичних вечорів, приурочених до певних свят і подій, на яких читалися вірші, проза, повідомлялися цікаві факти з біографій письменників, ставилися театралізовані сценки, виконувалися музичні п'єси. Таким чином, ці заходи мали не тільки виховне, але й розвиваюче значення. Так, в Коноптоської жіночої гімназії такі заходи проводилися на честь М. Гоголя, Т. Шевченка, в честь 200-річчя святкування Полтавської битви [5, арк. 1,47,50].

Відзначимо, що в комплексну підготовку дівчат до сімейного та суспільного життя входило придбання знань, умінь і навичок необхідних «в образовании добрых жен и полезных матерей семейств, чтобы с образованием, в надлежащей мере ума и сердца, воспитанницы могли приготовиться к будущему важному их предзначению» [1].

Відмітимо, що контроль за дотриманням правил і норм поведінки вихованок не обмежувався перебуванням дівчат на уроках. Було введено посади класних кураторів (класні дами) та наглядачів, які мали слідкувати за гімназистками, поза межами навчального закладу. Якщо не було місця для проживання дівчаток в пансіонах при гімназії, ученицям дозволялось жити на квартирі, проте квартирогосподарі повинні були бути благонадійними у політичному та релігійно-моральному відношенні, і зобов'язувались наглядати за гімназистками, і про все підозріле доповідати керівництву навчального закладу [7, арк. 2,3].

Цікавим з цієї точки зору є Циркулярне розпорядження для голови Педагогічної ради Валківської жіночої гімназії, в якому говориться, що «громадное влияние на рост и развитие здоровой общественной и государственной жизни заключается в гордой неприкосновенности женщин... свергнутая со своего высокого пьедестала женщина – ничто. Потерянную честь не вернут ни образования, ни ученые степени...». Тут же прописані рекомендації, як мають себе вести гімназистки, що знаходяться поза домівкою: носити скромні зачіски і головні убори, заборона взуття на високих підборах, відвідання ресторанів, кав'ярень тощо [4, арк. 64].

Крім того, в Протоколі №1 Засідання комісії про заходи щодо підняття моральності молоді, що містить архівний фонд Роменської жіночої гімназії, названі основні причини, які розбещено діють на молодь – це алкоголь і порнографія. Комісія постановила заборонити під страхом покарання владою продаж алкоголю та зображень спокусливого змісту гімназістам [8, арк. 4, 35-37].

Підводячи підсумок, відзначимо, що посилюється інтерес громадськості до проблеми реформування жіночої освіти в цілому, створено умови для розвитку жіночої гімназійної освіти. Змушені констатувати, проте, що незважаючи на деякі прогресивні для того часу ідеї (безстановість, усвідомлення необхідності рівноправності, можливості реалізувати себе в педагогічній професії та ін.) жіноча гімназія по суті продовжувала бути багато в чому консервативною установою, яка виховувала дівчат в естетично-моральному дусі через навчальні предмети, позакласні заходи, постійний нагляд поза гімназією. Жінці відводилася роль берегині домашнього вогнища, а основним призначенням її залишалося виконання функцій дружини та матері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Днепров Е.Д. Среднее женское образование в России / Е. Д. Днепров, Р. Усачева. – М., 2009. – 270 с.
2. Полное собрание законов Российской империи. – СПб.: Тип. 2 Отделения собств. Е. И. В. канцелярии, 1860. – Т. 33– 802с.
3. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения (1802 - 1902 гг.). – СПб., 1902. – 683 с. - С. 683.
4. Валківська жіноча гімназія. ДАХО. Ф. Ф.654. Оп.1. Сп 26. 268арк.
5. Конотопська жіноча гімназія. ДАСО. Ф. 819. Оп.1. Сп. 87. 95 арк.
6. Ніжинська жіноча гімназія А. Крестинської. ДАЧО. Ф. 1235. ОП.1 Сп.35. 16 арк.
7. Роменська жіноча гімназія. ДАСО. Ф. 1004. Оп.1. Сп. 110. 54 арк.
8. Роменська жіноча гімназія. ДАСО. Ф. 1004. Оп.1. Сп. 117. 92 арк.

УДК: 373.015.31:172.15:159.9

Федоренко О. М.,

аспірант кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, керівник гуртка «Школа джур» Мелітопольської гімназії №9, засновник молодіжного православного клубу імені Петра Калнишевського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ

Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції у наш час визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Проблеми формування національно-патріотичної вихованості актуалізувалися наприкінці ХХ століття й привернули увагу як педагогів, так і психологів, зокрема Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, О. Петровський, П. Якобсон.